

Examining the Attention Given to the Components of Prayer and Mahdism in the Fifth Grade Heavenly Gifts Textbook

AliReza Mohammadi¹

Master's student in Curriculum Planning, Faculty of Humanities, Shahid Rajaei
University, Tehran, Iran. alirezamohammadi@sru.ac.ir

Abstract

The aim of this research is to determine the extent to which the fifth grade Heavenly Gifts textbook addresses the components of prayer and Mahdism. This descriptive study falls within the category of applied research. Given the nature and objectives of the study, content analysis methodology was employed. The statistical population comprises the fifth grade Heavenly Gifts textbook, published in 2023. To enhance the validity of the results, the entire content of the book was examined, and no sampling was used. Instead, a census approach was adopted, and the book's content was thoroughly studied, reviewed, and analyzed in two sections: lessons and activities. A content analysis checklist was used for this examination. The results showed that among the components of prayer, the encouragement to pray component received the most attention (21.87%), while the etiquette of congregational prayer component received the least attention (0%). Similarly, among the components of Mahdism, the personal characteristics of the Imam component received the most attention (72.73%), while the components of the era of appearance (4.54%) and the era after the appearance (governance era) (4.54%) received the least attention.

Keywords: Heavenly Gifts textbook, Fifth grade, Prayer, Mahdism, Content analysis.

Received: 2024/02/18 ; **Revised:** 2024/04/03 ; **Accepted:** 2024/04/20 ; **Published online:** 2024/06/22

Cite this article: Mohammadi, A.R. (2024). Examining the Attention Given to the Components of Prayer and Mahdism in the Fifth Grade Heavenly Gifts Textbook. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 5(2), p.63-82. <https://doi.org/10.22034/RIET.2024.15611.1231>

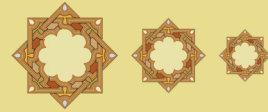
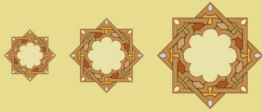
Publisher: Farhangian University

© the authors

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

Article type: Research Article

بررسی میزان توجه کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی به مولفه‌های نماز و مهدویت

علیرضا محمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید
رجایی، تهران، ایران. alirezamohammadi@sru.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر تعیین میزان توجه کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی به مولفه‌های نماز و مهدویت می‌باشد. این تحقیق یک پژوهش توصیفی است و در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار دارد. با توجه به ماهیت و اهداف مورد توجه، در این تحقیق از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ می‌باشد. اما به دلیل بهبود اعتبار نتایج، کلیه محتوای کتاب مورد بررسی قرار گرفت و از نمونه‌گیری استفاده نشد و به صورت سرشماری، محتوای کتاب در دو بخش درس و فعالیت‌ها به طور کامل مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گرفت. برای بررسی و تحلیل محتوای کتاب، از فهرست واری و تحلیل محتوا استفاده شده است. نتایج نشان داد که از میان مولفه‌های نماز، به مولفه تشویق به نماز خواندن (۲۱/۸۷٪) و مولفه آداب نماز جماعت (۰٪) به ترتیب بیشترین و کمترین توجه شده است؛ همچنین از میان مولفه‌های مهدویت نیز به مولفه ویژگی‌های فردی حضرت (۷۲/۷۳٪) بیشترین توجه، و به مولفه‌های عصر ظهور (۴/۵۴٪) و عصر بعد از ظهور (عصر حکومت) (۴/۵۴٪) کمترین میزان توجه شده است.

کلیدواژه‌ها: کتاب هدیه‌های آسمان، پایه پنجم ابتدایی، نماز، مهدویت، تحلیل محتوا.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۱؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲
استناد به این مقاله: محمدی، علیرضا (۱۴۰۳). بررسی میزان توجه کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی به مولفه‌های نماز و مهدویت. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۵(۲)، ص ۶۳-۸۲. <https://doi.org/10.22034/RIET.2024.15611.1231>

۱. مقدمه

متخصصان حوزه تعلیم و تربیت، دوره آموزش ابتدایی را مهم‌ترین مرحله در راستای شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان برمی‌شمارند و به نظر می‌رسد که یکی از دلایل این اهمیت، تلازم و تلافی این دوران آموزشی با دوران کودکی است. در این دوره می‌توان بنای یک زندگی سالم و سعادت‌مندانه را پی‌ریزی نمود و از بروز بسیاری از مشکلاتی که ممکن است در آینده رخ بدهد، جلوگیری کرد؛ زیرا بسیاری از نابسامانی‌های روانی و اخلاقی انسان، ناشی از تربیت نادرست او در دوران کودکی است. آموزش ابتدایی به دلیل زیربنایی و پایه‌ای بودن، نقشی مبنایی در تعلیم و تربیت و رشد انسان به سوی کمال را برعهده دارد؛ به طوری که یک رکن اساسی زندگی در دنیای امروز محسوب می‌شود و با گذر زمان و آشکار شدن شرایط جدید آموزش و پرورش، این اهمیت بیش از پیش نمودار می‌گردد و بر مبنایی بودن آن تأکید می‌شود. کودکان در این سن، دارای ویژگی‌هایی هستند که آن‌ها را از دیگر دوره‌ها متمایز می‌سازد. مهم‌ترین آن، این است که از این دوره به عنوان پنجره فرصت در تعلیم و تربیت یاد می‌کنند؛ فرصتی گران‌بها که وقتی از دست برود، دیگر کاری نمی‌توان انجام داد و تبعات آن جبران‌ناپذیر است (تربتی‌نژاد، طباطبائی و امیری رومنان، ۱۴۰۱).

مطابق توصیه قانون اساسی که تعلیم واجبات دینی را امری ضروری به‌شمار آورده، هیچ‌گاه برنامه آموزش ابتدایی از هدف‌های آموزش دینی خالی نشده است؛ بلکه اهداف آموزش دینی، در طول عمر آموزش‌های نوین گسترده‌تر شده و وضوح بیشتری یافته‌اند و به تبع آن، روش‌های آموزش نیز دستخوش تغییر و تحولاتی شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل حکومت دینی در کشور، آموزش‌های دینی نقش مهمی در تعلیم و تربیت ایرانیان پیدا کرد (نوریان، ۱۳۸۹)؛ تا جایی که در پژوهش SAIC (۲۰۰۷) با عنوان «کتاب‌های درسی ایران، محتوا و زمینه»، آمده است که در کلیه کتاب‌ها به شیوه مستقیم و غیرمستقیم، ارائه تعالیم مذهب شیعه صورت گرفته است. جرویس و توبین^۱ (۲۰۰۶) با مطالعه‌ای که درباره جایگاه صلح در کتاب‌های درسی ایران انجام دادند، به این نتیجه رسیدند، که در تمام کتاب‌های درسی این کشور، تأکید بر اسلام وجود دارد. در پژوهش‌های دیگر از جمله هیلر و هیلر^۲ (۲۰۱۴)، تانیا^۳ (۲۰۰۸)، میدگلی و اندرمان (۲۰۰۳) و ریبا^۴ (۱۹۹۷)، اهمیت انتقال مفاهیم و ارزش‌ها از طریق محتوای دروس (کتاب‌های درسی) بسیار مهم توصیف شده است (عابدی و همکاران، ۱۳۹۶).

1. Groiss & Thoobian
2. Hyler & Hyler
3. Tania
4. Ryba

در حقیقت، علت تأکید کتاب‌های درسی بر تعالیم مذهبی، آشنا کردن کودکان و نوجوانان با معارف و ارزش‌های دینی و مذهبی است؛ زیرا یکی از اصول مهم تعلیم و تربیت اسلامی به‌شمار می‌آید، که یکی از محورهای مهم و اصلی آن، تعمق بخشیدن به آموزه‌های دینی در کودکان و نوجوانان است؛ زیرا تنها در این صورت است که افراد از هر نوع آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی در امان می‌مانند و در برابر انحرافات، مقاومت بیشتری از خود نشان خواهند داد (براتی، جعفری و بلاش، ۱۴۰۰).

در بین تمامی مناسک عبادی، نماز و نیایش، ارتباط صمیمانه‌ای بین خالق و مخلوق به وجود می‌آورد که مدارس باید توجه جدی به این مسئله داشته باشند؛ زیرا نماز خلاصه‌ای از اهداف اسلام را در خود دارد. باید به بچه‌ها القاء کرد که اساساً مجموع حرکات نماز، نمایشی از اسلام در مقیاس کوچک است. تأکید امام علی (ع) خطاب به امام حسن (ع) نیز بر اهمیت این سخن می‌افزاید: «قلب نوجوان مثل زمین خالی است، هر بذری که در آن افکنده شود می‌پذیرد»؛ حتی امام حسین (ع) در میدان مبارزه ظهر روز عاشورا هم، نماز را رها نکردند (حمزهلو و هاشمیان، ۱۳۹۳).

نماز به عنوان ستون دین معرفی شده است که این خود می‌تواند بیانگر اهمیت والای آن باشد؛ زیرا همواره در قرآن و روایات به این مهم اشاره شده است. قرآن از ابتدای نزول از شیوه‌های گوناگون جهت نهادینه ساختن نماز، بهره گرفته و همواره نسبت به برپایی آن سفارش کرده است (آقایی اقدم و سبحانی یامچی، ۱۴۰۲). واژه «صلوه» و مشتقات آن بیش از ۹۰ مرتبه و واژه‌های مرتبط با نماز مثل عبادت، رکوع، سجده، وضو، غسل، تیمم، مسجد، قبله، قیام، قعود، قنوت، تسبیح، تکبیر، اذان، وقت، ذکر، حمد و شکر، بیش از ۹۰۰ مرتبه در قرآن آمده است. این موارد بیانگر نقش بی‌بدیل این فریضه الهی است که پیامبر خدا از آن به عنوان «ستون دین»، «سیمای دین»، «مرز کفر و اسلام» و «کلید بهشت»، یاد می‌کنند. قرآن کریم فلسفه خلقت جن و انس را عبادت، و فلسفه بعثت پیامبران را نیز عبادت و مبارزه با طاغوت می‌داند. قرآن کریم نماز را از مشترکات بین دین‌های مختلف شمرده است (باقری، ۱۴۰۰). اسلام به عنوان یک دین کامل، همه جوانب زندگی بشر را که مستلزم هدایت و راهنمایی است، تبیین نموده؛ که یکی از مهم‌ترین موارد آن، نماز است. براساس آیات و روایات برخی از آثار نماز عبارتند از: یاد خدا، بازداشتن از گناه و زشتی‌ها، پاکیزگی روح، تمرین صبر و شکیبایی، پاک شدن از کبر و غرور و رستگاری (برومند و همکاران، ۱۴۰۲).

گسترش فرهنگ نماز و فراهم آوردن زمینه آن از اهداف و دغدغه‌های مهم انبیاء به ویژه پیامبر گرامی اسلام (ص) و پیشوایان معصوم (ع) و فقها تا امروز بوده است. با توجه به تأثیر نماز در شخصیت انسان، بالأخص در شخصیت‌سازی کودکان و نوجوانان، این مسئله اهمیت بیشتری نیز پیدا می‌کند. لذا،

فایده‌های سودمند فردی و اجتماعی این فریضه بزرگ ایجاب می‌کند که همه دست اندرکاران تعلیم و تربیت به این امر توجه داشته باشند، تا در امر تربیت کودکان و نوجوانان هرچه بیشتر به نماز و ارزش‌هایی که در آن نهفته است، توجه شود (طریقتی، ۱۳۹۹).

در کنار فرضیه نماد، مسئله مهدویت قرار دارد. مهدویت از از ریشه «هَدَى» گرفته شده و مصدر آن «مهدی» به معنای شخص راهنمایی شده به دست خدا است. در روایات اسلامی منظور از مهدی به صورت مطلق، همان موعود خاندان حضرت محمد (ص) است که زمانی که ظلم و ستم همه‌جا را فرا بگیرد، ظهور می‌کند و عدالت را برپا خواهد نمود (قلیچ‌خانی، یوسفی هنومرور و علی اکبری، ۱۴۰۲).

لغت مهدویت برگرفته از نام امام مهدی (ع) بوده، که نام منجی مسلمانان است، در همین راستا، این اندیشه را «اندیشه مهدویت» نامیده‌اند. بنابراین، مفهوم مهدویت، یک اندیشه و تفکر برگرفته از کتاب‌های آسمانی است که با فطرت و سنت‌های عالم خلقت موافق است (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۷). اعتقاد و ایمان به موضوع مهدویت، در زندگی انسان جایگاه مهمی دارد؛ زیرا انتظار آینده‌ای بهتر و ظهور حکومت حق و عدالت، پیشرفته‌ترین آرمان اجتماعی در تمام تاریخ بوده و به همین دلیل، توجه بیش از پیش منتظران را به مفهوم مهدویت جلب کرده است. از جمله وظایف منتظران را ایجاد جامعه منتظر و تلاش برای تحقق آن می‌دانند؛ اما تشکیل چنین جامعه آرمانی، نیازمند ضرورت‌هایی از قبیل آموزش و تربیت اعضای جامعه منتظر است. بر این اساس، تربیت منتظران حقیقی، یکی از ارزشمندترین و مؤثرترین سرمایه‌های اخلاقی و معنوی است که نیاز به صیانت، تکثیر و انتقال مطلوب به نسل آینده دارد. رویکرد تربیتی و آموزشی انتظار، جنبه‌هایی‌بخش، بیداری‌آفرین و تحول‌گرا دارد و یادگیرندگان را برای نوع خاصی از زندگی اجتماعی، اخلاقی و فردی آماده می‌کند. همچنین پرورش و تربیت انسان منتظر، یکی از آرمان‌های رویکرد تربیتی انتظار محسوب می‌شود. این رویکرد پیامدهای خاص بسیاری برای برنامه‌های درسی و آموزشی دارد. این برنامه‌ها باید قادر به انتقال دانش، نگرش، رفتار و افزایش آمادگی فردی و اجتماعی افراد برای دستیابی به اهداف آرمانی فلسفه انتظار باشند؛ زیرا تحقق چنین هدف و رسالت بزرگی که آرمان الهی خلقت و نظام آفرینش به‌شمار می‌رود، باید از طریق تربیت و پرورش افراد آگاه، مصمم و دارای ارزش‌های اخلاقی و معنوی، حاصل گردد. در همین راستا، انتظار نقش مهمی در تربیت، خودسازی، تحرک و امید دارد. موضوع مهدویت و انتظار، یکی از موضوعات اساسی تقویت ارزش‌های معنوی به‌شمار می‌رود که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و همچنین در سند برنامه درسی ملی به آن اشاره شده است. بنابراین، نظام تعلیم و تربیت، نقش اساسی در انتقال معارف مهدوی به آینده‌سازان جامعه اسلامی برعهده دارد (محمودی، ۱۳۹۸).

با توجه به نقش آموزه‌های مهدویت و انتظار و همچنین، ظرفیت‌ها و دلالت‌های فراوان تربیتی در راستای تأسیس فلسفه و نظام آموزش و پرورش مهدوی، دولت باید در خط‌مشی تعلیم و تربیت، توجه جدی به مقوله مهدویت داشته باشد. همچنین، نظام آموزشی مبتنی بر آموزه‌های مهدوی تشکیل دهد و جهت تحقق این امر نهایت تلاش خود را به کار گیرد (براتی، جعفری و بلاش، ۱۴۰۰).

برنامه‌های درسی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین مؤلفه‌ها در آموزش نظام‌های آموزشی بوده‌اند که به تبع آن، یکی از مراحل اساسی در طراحی و تنظیم برنامه‌های درسی مدارس و انتخاب محتوای برنامه هستند. محتوای برنامه درسی، همان موضوعات درسی است که از آن به عنوان ابزاری جهت تحقق اهداف استفاده می‌شود و از نظر نقشی که در تحقق اهداف برنامه، بازی می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است (غلامی و قربانی، ۱۴۰۰). امروزه مدارس وظایف زیادی را عهده‌دار هستند و انتقال ارزش‌های دینی یکی از امور قابل توجه نظام‌های آموزشی است (جمشیدی مهر و عبدی‌پور، ۱۴۰۲).

در نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور، کتاب‌های درسی توسط معلمان و دانش‌آموزان مورد استفاده قرار می‌گیرد و در برخی مواقع از آن به عنوان اصل و اساس برنامه درسی، توسط معلمان یاد می‌شود (التباج، ۱۹۹۱). همچنین کتاب به عنوان بخش مهمی از محتوا تلقی می‌گردد؛ زیرا کتاب‌های درسی در امر آموزش و انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان نقش مهمی دارند. کتاب درسی در نظام رسمی کشور، به عنوان محور کار تلقی می‌شود و بسیاری از فعالیت‌های کلاسی مبنی بر محتوای کتاب درسی صورت می‌پذیرد. از جهت دیگر، با توجه به اینکه نظام آموزش و پرورش کشور به سبک متمرکز بودن تمایل بیشتری دارد، در سراسر کشور و همه مناطق آن، کودکان در یک پایه تحصیلی، محتوای یکسانی را از کتاب‌ها دریافت می‌کنند. بنابراین، در صورت وجود اشکال در محتوای این کتب، ایراد وسیع و مهمی تلقی می‌گردد. در نتیجه، تدوین مطلوب آن‌ها حساسیت بسیار دارد.

از سوی دیگر، آموزش مدرسه‌ای و زمینه‌های فرهنگی مدرسه یکی از با اهمیت‌ترین وسایل تربیت دینی محسوب می‌شود و کتب درسی می‌تواند در آموزش مدرسه‌ای و ایجاد زمینه‌های فرهنگی نقش ویژه‌ای بازی کند. علت این امر، محور بودن منابع مکتوب درسی در مدارس است که به آن اشاره شد. این اهمیت در دوره ابتدایی می‌تواند دو چندان باشد؛ زیرا مخاطبان تربیت در این دوره کودکان هستند و همان‌گونه که ذکر شد، کودکی از جمله مهم‌ترین مقاطع زمانی برای تربیت و به طور کلی از جمله اساسی‌ترین و با اهمیت‌ترین بخش زندگی محسوب می‌شود. از این رو، بررسی و دقت نظر در محتوای این کتاب‌ها از جهات گوناگونی می‌تواند به تدوین بهتر آن‌ها - در صورت وجود مشکل - یاری رساند (پورشیرازی، ۱۴۰۱).

۲. پیشینه پژوهش

عبدالرحیمان و صمدی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان ششم ابتدایی»، از منظر توجه به مسئله مهدویت، به بررسی میزان توجه به مؤلفه مهدویت در کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی پرداختند. نتایج نشان داد که در این کتاب به مسئله مهدویت به صورت مطلوب پرداخته نشده است. همچنین زیرمؤلفه‌ها از توزیع متوازن و یکسان برخوردار نیستند.

یافته‌های پژوهش محمودی (۱۳۹۸)، با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم از نظر توجه به مؤلفه‌های مهدویت»، حاکی از آن بود که در دوره ابتدایی ۱۲۳ پاراگراف، در دوره متوسطه اول ۵۶ پاراگراف، در دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی ۱۲۵ پاراگراف و در کتاب‌های درسی مشترک دوره متوسطه دوم رشته‌های تجربی و ریاضی ۸۷ پاراگراف مربوط به حوزه مهدویت بوده است. همچنین فراوانی مؤلفه‌های مهدویت در کتاب‌های درسی رشته علوم انسانی، به طور معناداری از رشته‌های تجربی و ریاضی بیشتر بود.

برزویی و جهانی جوانمردی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان توجه به نماز در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی» به این نتیجه رسیدند که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم دوره ابتدایی، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به اهمیت نماز است و کم‌ترین ضریب اهمیت، به مؤلفه احکام نماز اختصاص دارد.

بزرگر و ایزدی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه‌های آسمان قدیم و جدید پایه دوم ابتدایی»، بیان کردند که ۱۳/۸۵ درصد کتاب قدیم و ۲۰/۷ درصد کتاب جدید مرتبط با نماز، مقدمات آن و مسجد است و تفاوت توجه در هر دو کتاب ۶/۸۵ درصد بود، که نسبت آن در کتاب جدید به قدیم، بیشتر است.

نتایج پژوهش جعفری هرندی (۱۳۹۱) در «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ میزان توجه به مباحث مهدویت»، نشان داد که، مجموعاً ۶۰۷ مرتبه به محورها و مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با مقوله مهدویت توجه شده است، که از میان کتاب‌های مورد تحلیل قرار گرفته، کتاب‌های فارسی با فراوانی ۲۶۳ و کتاب‌های مطالعات اجتماعی با فراوانی ۹۲، به ترتیب بیشترین و کم‌ترین توجه را به مؤلفه مهدویت داشته‌اند.

امینی، ماشاءاللهی نژاد و عزیزاده زارعی (۱۳۹۱) در پژوهش توصیفی، محتوای نه کتاب از کتاب‌های هدیه‌های آسمان و فارسی مقطع ابتدایی را از نظر توجه به مهدویت و مؤلفه‌های آن در دو بخش دروس و تصاویر، مورد تحلیل و بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که توجه به مؤلفه‌ها و نمادهای مهدویت و

آموزش آن در این کتاب‌ها اندک است و ضروری می‌نماید که در کتب و در ساختار نظام آموزشی، تغییرات و اصلاحات لازم صورت پذیرد.

نماز و انتظار هر دو مظهر عبادت هستند و ریشه‌های مشترک دارند. ریشه عبادت مثل نماز و اطاعت از پیامبر و اهل بیت او که شامل حضرت مهدی (عج) نیز می‌شود، پرستش الهی است. هم نماز و هم انتظار، رابطه با خدا و عبادت محسوب می‌گردد. نماز و مهدویت هر دو به عنوان عامل قبولی سایر اعمال برشمرده شده‌اند؛ همچنین نماز و امام مهدی (عج) هر دو از اسباب شفاعت هستند. نکته مشترک دیگری که بین نماز و حکومت عدل جهانی وجود دارد، آن است که در کتاب‌های آسمانی گذشته به هر دو موضوع توجه شده است (ملایی، ۱۴۰۰).

از آنجایی که کتاب‌های «هدیه‌های آسمان» با هدف آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم دینی و ایجاد نگرش و باور مذهبی در آنان و حل مشکلات آن‌ها به وجود آمده است، جزء اساسی‌ترین دروس دوره ابتدایی به شمار می‌روند (نذری‌بنجکی، خنجرخانی و داورپناه، ۱۴۰۰). در همین راستا، پژوهشگران متعددی کتاب‌های درسی را از لحاظ توجه به مؤلفه‌های نماز و مهدویت به صورت جداگانه مورد بررسی قرار داده‌اند؛ اما پژوهشی که به طور خاص صرفاً کتاب هدیه‌های آسمان چاپ اخیر را از دو منظر نماز و مهدویت - با توجه به ویژگی‌های مشترکی که دارند - تحلیل و بررسی کند، یافت نشد؛ پژوهش حاضر این مهم را برعهده گرفت و کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی را براساس میزان توجه به مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت»، مورد بررسی قرار داد. در همین راستا، پژوهش پیش‌رو با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا درصدد برآمد، تا به این پرسش پاسخ دهد که تا چه میزان در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی به مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» توجه شده است؟

در این پژوهش اهداف زیر مورد توجه قرار خواهند گرفت:

- ♦ تعیین میزان توجه به مؤلفه «نماز» در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲؛
- ♦ تعیین میزان توجه به مؤلفه «مهدویت» در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲؛
- ♦ مقایسه میزان توجه به مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲.
- ♦ بررسی توزیع هر یک از مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت»، نسبت به کل مؤلفه‌های مورد پژوهش در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲.

سؤال اصلی پژوهش به شرح زیر است:

در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ تا چه میزان به مؤلفه‌های «نماز» و

«مهدویت» توجه شده است؟

سؤال‌های فرعی پژوهش نیز عبارتند از:

♦ در متن و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ تا چه میزان به مؤلفه

«نماز» اشاره شده است؟

♦ در متن و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ تا چه میزان به مؤلفه

«مهدویت» اشاره شده است؟

♦ ارائه مضامین مربوط به مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی

چاپ ۱۴۰۲، بیشتر در متن دروس صورت گرفته یا در قالب فعالیت‌های کتاب درسی ارائه گردیده است؟

♦ هر یک از مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» نسبت به کل مؤلفه‌های مورد پژوهش به چه صورتی

توزیع شده‌اند؟

۳. روش پژوهش

در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. هولستی^۱ به نقل از پسلی، ضمن معرفی فن تحلیل محتوا، آن را مرحله‌ای از جمع‌آوری اطلاعات می‌داند که در آن محتوای ارتباطات از طریق به‌کارگیری عینی و منظم قواعد مقوله‌بندی، می‌تواند به اطلاعاتی تبدیل شود که توانایی خلاصه و مقایسه شدن با هم را دارند. او همچنین فن مذکور را ابزار پژوهشی اساسی و مفیدی برای رشته‌های مختلف علمی و بسیاری از مسائل پژوهشی می‌داند (هولستی، ۱۴۰۰). تحلیل محتوا روش پژوهشی برای تشریح کمی، نظام‌مند، عینی و معناشناسی محتوای آشکار پیام است. برلسون^۲ تحلیل محتوا را فن تحقیق برای توصیف عینی، نظام‌مند و کمی محتوای آشکار ارتباط می‌داند (فتحی و اجارگاه، ۱۴۰۰). در این پژوهش، از یکی از فنون تحلیل محتوا که تحلیل مقوله‌ای نام دارد، استفاده شد. از نظر باردن^۳ (۱۳۷۴)، تحلیل مقوله‌ای بر پایه عملیات برش متن در واحدهای مشخص، سپس طبقه‌بندی این واحدها در مقوله‌هایی که برحسب مشابهت گروه‌بندی شده‌اند، قرار دارد.

جامعه پژوهش حاضر کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ است؛ اما به دلیل بهبود اعتبار نتایج، کلیه محتوای کتاب مورد بررسی قرار گرفت و از نمونه‌گیری استفاده نشد؛ بلکه به صورت سرشماری، محتوای کتاب در دو بخش دروس و فعالیت‌ها، مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گرفت.

1. Holesti

2. Berelson

3. Barden

همچنین، برای بررسی و تحلیل محتوای کتاب، از فهرست واریسی تحلیل محتوا استفاده شد. برای مفهوم مهدویت از فهرست تحلیل محتوای پژوهش جعفری هرنندی، فقیهی و نجفی (۱۳۹۵) استفاده گردید که روایی و پایایی آن قبلاً تأیید شده و ضریب همبستگی آن، ۰/۸۹ به دست آمده بود. برای تعیین مضامین مربوط به نماز، از پژوهش نوریان (۱۳۸۹) با اندکی تغییر، بهره گرفته شد.

جدول ۱- مؤلفه‌های مربوط به نماز و مهدویت

مؤلفه‌ها	محور
- نماز خواندن فرد یا یک گروه - آداب نماز جماعت - تشویق به خواندن نماز جمعه - تشویق به نماز خواندن - توصیه به نماز اول وقت	نماز
- نماز خواندن در مسجد - احکام نماز - توصیف مراسم نماز جمعه - فلسفه نماز خواندن - احادیث و آیات قرآن در زمینه نماز	
- عصر قبل از ظهور (عصر غیبت) - عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)	مهدویت
	- ویژگی‌های فردی حضرت - عصر ظهور

۴. یافته‌ها

در این بخش یافته‌های پژوهش براساس سؤالات پژوهش ارائه می‌گردد. پرسش اول: در متن و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، تا چه میزان به مؤلفه‌های «نماز» اشاره شده است؟

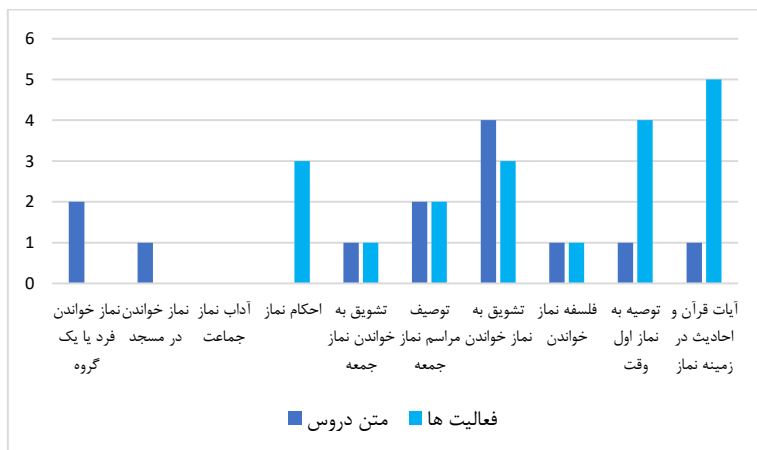
جدول ۲- توزیع فراوانی مفاهیم مربوط به نماز در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی

مجموع	فعالیت‌ها	متن دروس	مضمون	
			فراوانی	درصد
۲	۰	۲	فراوانی	نماز خواندن فرد یا یک گروه
			درصد	%۱۵/۳۸
۱	۰	۱	فراوانی	نماز خواندن در مسجد
			درصد	%۷/۷۰
۰	۰	۰	فراوانی	آداب نماز جماعت
			درصد	%۰۰/۰۰
۳	۳	۰	فراوانی	احکام نماز
			درصد	%۹/۳۷
۲	۱	۱	فراوانی	تشویق به خواندن نماز جمعه
			درصد	%۷/۷۰
				%۵/۲۶
				%۶/۲۵

مجموع	فعالیت‌ها	متن دروس	مضمون	
۴	۲	۲	فراوانی	توصیف مراسم نماز جمعه
%۱۲/۵۰	%۱۰/۵۳	%۱۵/۳۸	درصد	
۷	۳	۴	فراوانی	تشویق به نماز خواندن
%۲۱/۸۷	%۱۵/۷۹	%۳۰/۷۷	درصد	
۲	۱	۱	فراوانی	فلسفه نماز خواندن
%۶/۲۵	%۵/۲۶	%۷/۷۰	درصد	
۵	۴	۱	فراوانی	توصیه به نماز اول وقت
%۱۵/۶۲	%۲۱/۰۵	%۷/۷۰	درصد	
۶	۵	۱	فراوانی	آیات قرآن و احادیث در زمینه نماز
%۱۸/۷۵	%۲۶/۳۲	%۷/۷۰	درصد	
۳۲	۱۹	۱۳	فراوانی	جمع
۱۰۰	%۵۹/۳۸	%۴۰/۶۲	درصد	

مطابق نتایج مندرج در جدول شماره (۲)، زیرمؤلفه «تشویق به نماز خواندن» (۳۰/۷۷ درصد) و زیرمؤلفه‌های «نماز خواندن فرد یا یک گروه» و «توصیف مراسم نماز جمعه» (۱۵/۳۸ درصد) به ترتیب بیشترین مضامین مؤلفه نماز را به دست آورده‌اند. زیرمؤلفه‌های «آداب نماز جماعت» (۰ درصد)، «نماز خواندن در مسجد»، «تشویق به خواندن نماز جمعه»، «فلسفه نماز خواندن»، «توصیه به نماز اول وقت» و «آیات قرآن و احادیث در زمینه نماز» (۷/۷۰ درصد)، کم‌ترین مضامینی بودند که در متن دروس کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، در ارتباط با فریضه نماز ارائه شده‌اند. همچنین زیرمؤلفه‌های «آیات قرآن در زمینه نماز» (۲۶/۳۲ درصد)، «توصیه به نماز اول وقت» (۲۱/۰۵ درصد)، «احکام نماز» (۱۵/۷۹ درصد)، «تشویق به نماز خواندن» (۱۵/۷۹ درصد)، به ترتیب بیشترین مؤلفه‌های نماز در فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان بود. اما کم‌ترین زیرمؤلفه‌ها در بخش فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان، متعلق به زیرمؤلفه‌های «نماز خواندن فرد یا یک گروه»، «نماز خواندن در مسجد» و «آداب نماز جماعت» مشترکاً (۰ درصد)، «تشویق به خواندن نماز جمعه» و «فلسفه نماز خواندن» (۵/۲۶ درصد) است.

مطابق نمودار (۱)، در متن درس‌ها زیرمؤلفه «تشویق به نماز خواندن» و در فعالیت‌ها، زیرمؤلفه «آیات قرآن و احادیث» در زمینه نماز، بیشترین فراوانی را دارند.

نمودار ۱- نمودار فراوانی مؤلفه‌های نماز در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

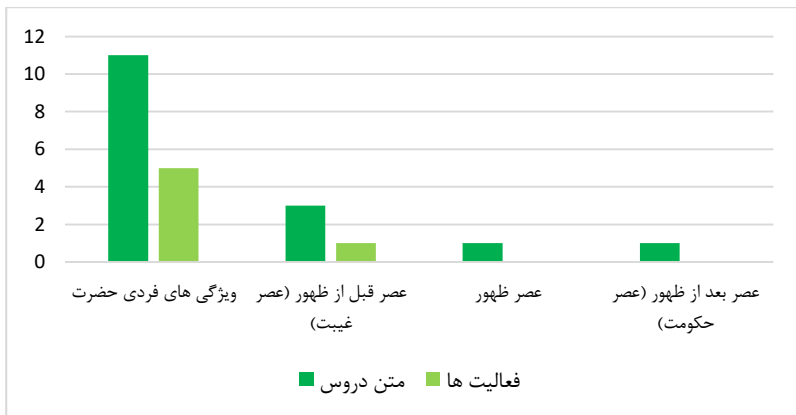
پرسش دوم: در متن و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، تا چه میزان به مؤلفه «مهدویت» اشاره شده است؟

جدول ۳- توزیع فراوانی مفاهیم مربوط به مهدویت در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی

مجموع	فعالیت‌ها	متن دروس	مضمون	
۱۶	۵	۱۱	فراوانی	ویژگی‌های فردی حضرت
%۷۲/۷۳	%۸۳/۳۳	%۶۸/۷۵	درصد	
۴	۱	۳	فراوانی	عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)
%۱۸/۱۸	%۱۶/۶۷	%۱۸/۷۵	درصد	
۱	۰	۱	فراوانی	عصر ظهور
%۴/۵۴	%۰۰/۰۰	%۶/۲۵	درصد	
۱	۰	۱	فراوانی	عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)
%۴/۵۴	%۰۰/۰۰	%۶/۲۵	درصد	
۲۲	۶	۱۶	فراوانی	مجموع
۱۰۰	%۲۷/۲۷	%۷۲/۷۳	درصد	

مطابق نتایج مندرج در جدول شماره (۳)، زیرمؤلفه‌های «ویژگی‌های فردی حضرت» (۶۸/۷۵ درصد) و «عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)» (۱۸/۷۵ درصد)، به ترتیب بیشترین مؤلفه‌های مهدویت در متن دروس کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم بودند. در مقابل، زیرمؤلفه‌های «عصر ظهور» و «عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)» (۶/۲۵ درصد)، کم‌ترین فراوانی را در متن دروس کتاب هدیه‌های آسمان پایه

پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، در ارتباط با محور مهدویت داشته‌اند. همچنین زیرمؤلفه‌های مربوط به «ویژگی‌های فردی حضرت» (۸۳/۳۳ درصد) و «عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)» (۱۶/۶۷ درصد)، بیشترین زیرمؤلفه‌هایی بودند که در ارتباط با موضوع مهدویت در فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، ارائه شده‌اند. در بخش فعالیت‌ها نیز، به زیرمؤلفه‌های «عصر ظهور» و «عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)» هیچ اشاره‌ای نشده است. براساس نمودار (۲)، هم در متن دروس و هم در فعالیت‌ها، دو زیرمؤلفه «ویژگی‌های فردی حضرت» و «عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۲- نمودار فراوانی زیرمؤلفه‌های مهدویت در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

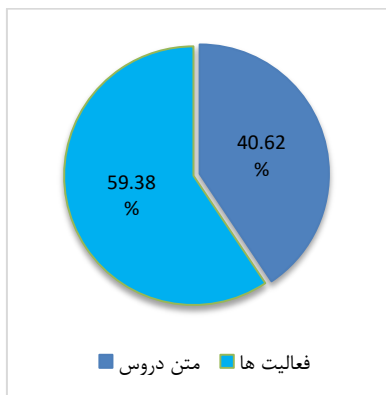
پرسش سوم: ارائه مضامین مربوط به مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، بیشتر در متن دروس صورت گرفته یا در قالب فعالیت‌های کتاب درسی ارائه گردیده است؟

جدول ۴- جدول فراوانی و درصد مقایسه کلی مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

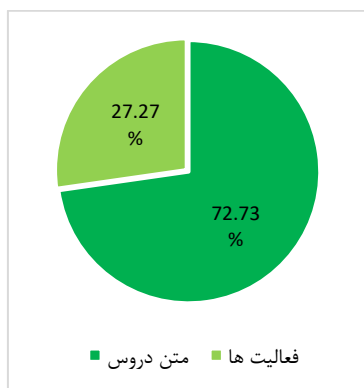
مؤلفه	متن دروس		فعالیت‌ها		مجموع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
نماز	۱۳	۴۰/۶۲%	۱۹	۵۹/۳۸%	۳۲	۱۰۰/۰۰%
مهدویت	۱۶	۷۲/۷۳%	۶	۲۷/۲۷%	۲۲	۱۰۰/۰۰%

مطابق جدول (۴) و نمودارهای (۳ و ۴)، مجموع مضامین مربوط به مؤلفه «نماز» در فعالیت‌های کتاب درسی (۵۹/۳۸٪)، نسبت به متن دروس (۴۰/۶۲٪)، بیشتر است. بنابراین، فعالیت‌های کتاب

درسی نسبت به متن درس‌ها توجه بیشتری به مؤلفه نماز داشته‌اند. همچنین مجموع مضامین مربوط به مؤلفه «مهدویت» در متن دروس (۷۲/۷۳٪) نسبت به فعالیت‌های کتاب درسی (۲۷/۲۷٪)، بیشتر است. در نتیجه، متن درس‌ها نسبت به فعالیت‌های کتاب درسی توجه بیشتری به مؤلفه «مهدویت» داشته‌اند.

نمودار ۳- نمودار دایره‌ای درصد فراوانی مؤلفه «نماز» در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

نمودار ۴- نمودار دایره‌ای درصد فراوانی مؤلفه «مهدویت» در متن دروس و فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

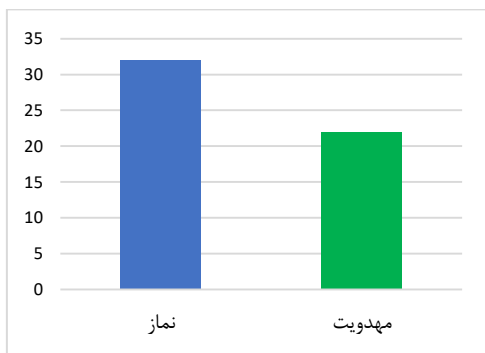
پرسش چهارم: هر یک از مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» نسبت به کل مؤلفه‌های مورد پژوهش به چه صورتی توزیع شده‌اند؟

جدول ۵- فراوانی و درصد توزیع هر یک از مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» نسبت به کل مؤلفه‌های مورد پژوهش

ردیف	مؤلفه‌های مورد پژوهش	فراوانی	درصد
۱	نماز خواندن فرد یا یک گروه	۲	۳/۷۰%
۲	نماز خواندن در مسجد	۱	۱/۸۵%
۳	آداب نماز جماعت	۰	۰/۰۰%
۴	احکام نماز	۳	۵/۵۶%
۵	تشویق به خواندن نماز جمعه	۲	۳/۷۰%
۶	توصیف مراسم نماز جمعه	۴	۷/۴۱%
۷	تشویق به نماز خواندن	۷	۱۲/۹۶%
۸	فلسفه نماز خواندن	۲	۳/۷۰%
۹	توصیه به نماز اول وقت	۵	۹/۲۶%
۱۰	آیات قرآن و احادیث در زمینه نماز	۶	۱۱/۱۱%
۱۱	ویژگی‌های فردی حضرت	۱۶	۲۹/۶۳%
۱۲	عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)	۴	۷/۴۱%
۱۳	عصر ظهور	۱	۱/۸۵%
۱۴	عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)	۱	۱/۸۵%
مجموع		۵۴	۱۰۰

مطابق جدول و نمودار شماره (۵)، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، ۵۴ مورد را دربر می‌گرفت؛ که در مجموع، ۳۲ مورد شامل مؤلفه «نماز» و ۲۲ مورد مختص به مؤلفه «مهدویت» است. در این بین، زیرمؤلفه‌های «ویژگی‌های فردی حضرت» (۲۹/۶۳%)، «تشویق به نماز خواندن» (۱۲/۹۶%)، «آیات قرآن و احادیث در زمینه نماز» (۱۱/۱۱%)، «توصیه به نماز اول وقت» (۹/۲۶%) و «عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)» (۷/۴۱%)، به ترتیب بیشترین میزان تکرار را دارند.

در مقابل، زیرمؤلفه‌های «نماز خواندن در مسجد»، «عصر ظهور» و «عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)» (۱/۸۵%)، کم‌ترین میزان فراوانی را در میان زیرمؤلفه‌های تحلیل شده داشتند. لازم به توضیح است که به زیرمؤلفه «آداب نماز جماعت» در کتاب مذکور، هیچ اشاره‌ای نشده است.

نمودار ۵- فراوانی مجموع مؤلفه‌های «نماز» و «مه‌دویت» در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم

۵. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر میزان توجه کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، در دو بخش محتوای دروس و فعالیت‌های کتاب درسی به مؤلفه‌های «نماز» و «مه‌دویت» - به عنوان دو مورد از حوزه‌های تربیت دینی و معنوی دانش‌آموزان - مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. اساساً این نکته قابل انکار نیست که در جوامع دیندار، معرفت دینی بخش چشمگیری از معارف زنده حیات اجتماعی را شامل می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت که دین، نگاه برنامه‌ریز به جهان و انسان دارد و اجتماع را متحول می‌سازد. به عبارت دیگر، دین فضایی را در اختیار برنامه‌ریز درسی قرار می‌دهد و هدایت‌گر، انرژی بخش و محدودساز است و بدین ترتیب محصولی تولید می‌گردد که در فضای غیردینی پدید نخواهد آمد. بنابراین، با توجه به حاکمیت رویکرد دینی بر نظام آموزشی کشور ایران و اینکه ایجاد و پروراندن خصایل و سجایای دینی، معنوی و اخلاقی در متریان همواره یکی از مهم‌ترین اولویت‌ها و جهت‌گیری‌های نظام آموزشی کشور در مقاطع مختلف تحصیلی بوده است؛ در نتیجه، تعیین اینکه عملاً در قالب برنامه‌های آموزشی و درسی موجود تا چه میزان به تربیت دینی و معنوی دانش‌آموزان در وجوه مختلف آن توجه می‌شود، بسیار حائز اهمیت است. از این منظر، مسائل دینی از جمله نماز و مه‌دویت، به عنوان شاخه‌ها و حوزه‌های تربیت دینی، باید به گونه‌ای هدفمند و منسجم در راستای تحقق اهداف مطلوب آن مورد توجه جدی قرار بگیرند (امینی، ماشاء‌اللهی‌نژاد و علیزاده زارعی، ۱۳۹۱). در این پژوهش کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ از منظر میزان توجه به مؤلفه‌های «نماز» و «مه‌دویت» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر آن بود که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی چاپ ۱۴۰۲، ۵۹/۳۸٪ مؤلفه‌های مربوط به «نماز» در قالب فعالیت‌های کتاب درسی و ۴۰/۶۲٪ در

قالب متن دروس ارائه شده است. در مقابل، ۷۲/۷۳٪ مؤلفه‌های مربوط به «مهدویت» در قالب متن دروس، و ۲۷/۲۷٪ در قالب فعالیت‌های درسی آمده است. این بدان معناست که در فعالیت‌های کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم ابتدایی نسبت به متن دروس، توجه بیشتر بر مؤلفه‌های نماز بوده است؛ اما در موضوع مهدویت، مسئله دقیقاً برعکس می‌شود و توجه محتوای دروس نسبت به فعالیت‌ها بر مؤلفه‌های مهدویت است.

از میان مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» در فعالیت‌های کتاب، زیرمؤلفه‌های «نماز خواندن فرد یا یک گروه»، «نماز خواندن در مسجد» و «آداب نماز» و در محتوای دروس به زیرمؤلفه‌های «آداب نماز جماعت»، «احکام نماز»، «عصر ظهور» و «عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)»، هیچ اشاره‌ای نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم از میان مؤلفه‌های نماز به زیرمؤلفه «تشویق به نماز خواندن» (۲۱/۸۷٪)، «آیات قرآن و احادیث در زمینه نماز» (۱۸/۷۵٪) و «توصیه به نماز اول وقت» (۱۵/۶۲٪) بیشترین توجه شده و به زیرمؤلفه‌های «آداب نماز جماعت» (۰٪) و «نماز خواندن در مسجد» (۳/۱۲٪)، به ترتیب کم‌ترین توجه صورت گرفته است.

همچنین در این کتاب از میان مؤلفه‌های مهدویت، زیرمؤلفه‌های «ویژگی‌های فردی حضرت» (۷۲/۷۳٪) و «عصر قبل از ظهور (عصر غیبت)» (۱۸/۱۸٪) بیشترین فراوانی و زیرمؤلفه‌های «عصر ظهور» (۴/۵۴٪) و «عصر بعد از ظهور (عصر حکومت)» (۴/۵۴٪)، کم‌ترین فراوانی را کسب کرده‌اند.

۶. پیشنهادات

از آنجا که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم چاپ ۱۴۰۲، اشاره‌ای به نماز جماعت نشده است و با توجه به اینکه احادیث زیادی به اقامه نماز جماعت و آثار و پاداش آن تأکید می‌کنند؛ توصیه می‌شود نماز جماعت در قالب تصاویر و... در کتاب درسی مذکور گنجانده شود.

در درس دوازدهم کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم با عنوان «خورشید پشت ابر»، به طور کامل به زندگی امام زمان (عج) پرداخته شده؛ اما متأسفانه در دروس دیگر، توجه بسیار کمی به مؤلفه‌های مهدویت گردیده است؛ لذا توصیه می‌گردد، مهدویت - به عنوان اصلی عمیق و ریشه‌دار از اصول اسلامی - افزون بر درس دوازدهم، در بین دروس دیگر و سایر کتاب‌های درسی گنجانده شود.

با توجه به نقش کلیدی معلمان در تربیت دانش‌آموزان و آموزش مفاهیم و اصول اسلامی، پیشنهاد می‌گردد، معلمان افزون بر آنچه در محتوای کتاب ارائه شده، در موقعیت‌های مناسب و در حین تدریس دروس دیگر، به آموزش مستقیم یا غیرمستقیم مؤلفه‌های «نماز» و «مهدویت» بپردازند.

از آنجایی که مخاطب کتب درسی، قشر جوان هوشمند هستند، که از متوسط هوش جهانی نیز

بالاترند (خامنه‌ای، ۱۴۰۲): بنابراین، پیشنهاد می‌شود متناسب با ضریب هوشی این دانش‌آموزان و به نحو احسن، قالب متون درسی، فعالیت‌ها و تصاویر آن تغییر کند، تا به صورت هوشمندانه، مباحث نماز و مهدویت آموزش داده شود.

- منابع -

- آقای اقدم، سعیده؛ سبحانی یامچی، محمد (۱۴۰۲). شیوه‌های مهندسی فرهنگ نماز در جامعه اسلامی براساس تفسیر تنزیلی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۴(۱)، ص ۹۳-۱۱۴.
- امینی، محمد؛ ماشاءاللهی‌نژاد، زهرا؛ عزیززاده زارعی، مرضیه (۱۳۹۱). تحلیل کتاب‌های «هدیه‌های آسمان» و «فارسی» مقطع ابتدایی از نظر توجه به مهدویت. مطالعات اسلام و روانشناسی، ۶(۱۰)، ص ۷-۲۶.
- باقری، یونس (۱۴۰۰). نماز. وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- بذرگر، محسن؛ ایزدی، عالیه (۱۳۹۴). مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه‌های آسمان قدیم و جدید پایه دوم ابتدایی. در: اولین همایش ملی اسلام و سلامت روان.
- براتی، هادی؛ جعفری، الهام؛ بلاش، فرهاد (۱۴۰۰). جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش عمومی ایران. پژوهش‌های تربیتی، شماره ۴۳، ص ۱۸-۱.
- برزویی، رقیه؛ جهانی جوانمردی، زینب (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به نماز در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی. در: سومین همایش بین‌المللی افق‌های نوین در علوم تربیتی و روانشناسی و آسیب‌های اجتماعی.
- برومند، محمدرضا؛ اصغرپور، حبیب؛ اصفهانی‌نیا، اکرم؛ چراغی اردهایی، مریم (۱۴۰۲). واکاوی در آثار سلامت جسمانی و روانی نماز. فیزیولوژی حرکت و تندرستی، ۳(۱)، ص ۱۱۲-۱۰۰.
- پورشیرازی، مرتضی (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان چهارم ابتدایی براساس روش‌های تربیت دینی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۲(۴)، ص ۴۵-۶۸.
- تربتی‌نژاد، حسین؛ طباطبائی، مریم سادات؛ امیری رومنان، مهسا (۱۴۰۱). بررسی روش‌های آموزش آموزه‌های دینی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۲(۳)، ص ۸۳-۹۸.
- جعفری هرندی، رضا (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به مباحث مهدویت. مشرق موعود، ۶(۲۰).
- جعفری هرندی، رضا؛ فقیهی، علی نقی؛ نجفی، حسن (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه میزان توجه به مفاهیم مهدویت در کتب درسی معارف اسلامی آموزش و پرورش (از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۸۷). پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۳(۴۸)، ص ۱۱۹-۱۳۳.
- جمشیدی مهر، پرویز؛ عبدی‌پور، نصیبه (۱۴۰۲). تربیت سیاسی در حوزه آموزش و پرورش از دیدگاه امامین انقلاب اسلامی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۴(۱)، ص ۴۷-۷۰.
- حمزه‌لو، زهره؛ هاشمیان، صغری (۱۳۹۳). بازبینی: بررسی برنامه نماز و طراحی برنامه درسی نماز برای دانش‌آموزان دختر پایه سوم ابتدایی. در: همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران (فلسفه تربیت دینی و تربیت اخلاقی).
- خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۲). بیانات در دیدار با معلمان به مناسبت هفته معلم. قابل دسترس در: <https://khl.ink/f/52723>
- صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۳۸۷). اصالت مهدویت. قم: انتشارات حضرت معصومه (س).
- طریقتی، مصطفی (۱۳۹۹). بررسی مهم‌ترین شیوه‌های دعوت دانش‌آموزان به نماز، از دیدگاه دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی. پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۳(۲۲)، ص ۷۵-۸۴.
- عابدی، فاطمه؛ منادی، مرتضی؛ خادمی، ملوک؛ کیامنش، علیرضا (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب دین و زندگی دوره

متوسطه با تاکید بر شاخص‌های تربیتی در برنامه درسی ملی. پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی، ۲(۷)، ص ۱۶۷-۱۴۴. عبدالرحمیان، شهرزاد؛ صمدی، افسانه (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به مسئله مهدویت. پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۲۲، ص ۳۰-۲۴. غلامی، اعظم؛ قربانی، محمدرضا (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب زیست‌شناسی پایه دهم از نظر ملاک‌های تعیین، انتخاب و سازمان‌دهی محتوا. آموزش پژوهی، ۷(۲۸).

فتحی واجارگاه، کورش (۱۴۰۰). اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی. تهران: علم استادان. قلیچ‌خانی، زهرا؛ یوسفی هنومرور، علی؛ علی‌اکبری، راضیه (۱۴۰۲). نقش آثار روحی و روانی اعتقاد به مهدویت در اصلاح رفتارهای فردی. پژوهش‌های مهدوی، ۱۲(۴۵)، ص ۱۶۷-۱۵۳.

لورنس، باردن (۱۳۷۴). تحلیل محتوا. ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمینی دوزی سرخابی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. محمودی، سیروس (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم از نظر توجه به مولفه‌های مهدویت. پژوهش‌های مهدوی، ۸(۲۹)، ص ۱۶۰-۱۳۷.

ملایی، حسن (۱۴۰۰). نماز و مهدویت: براساس آثار محسن قرائتی. موسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود(عج). نذری بنجکی، حسین؛ خنجر خانی، مسعود؛ داورپناه، ابوسعید (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمان، براساس میزان توجه به مولفه‌های دعا با تاکید بر طلب شفا و سلامت. سبک زندگی/اسلامی با محوریت سلامت، ۵(۴)، ص ۱۵-۲۴.

نوریان، محمد (۱۳۸۹). چگونگی معرفی «نماز، روزه، جهاد، حج، خمس و زکات» در کتاب‌های درسی «تعلیمات اجتماعی» و «بخوانیم» مدارس دوره ابتدایی ایران. تربیت اسلامی، ۵(۱۱)، ص ۷۹-۵۹. هولستی، ال رادولف (۱۴۰۰). تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی. ترجمه نادر سالارزاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

Altabach, P.C. (1991). *Textbook in American society: Politics, and Pedagogy*. Albany, NY: state university of New York Press.

Groiss, A. & Toobian, N. (2006). *The Attitude to the other and to peace in Iranian School Book and Teacher 's Guides Download Center for Monitoring the Impact of peace*.

Hylar, E. & Hylar, L. (2014). *Lifestyles: Past, Present, Future. A Unit to Integrate Economics in the Junior High Classroom*. URL= <https://www.learntechlib.org/p/136015/>

Midgley, C. & Anderman, E.L. (2003). Differences between elementary and middle school teachers and students. *Journal of Early Adolescence*, 15(2), p. 113-126.

Ryba, R. (1997). *Education, Democracy and Development: An International Perspective*. Kluwer American Publishers, Dordrecht, Boston and London.

SAIC. (2007). *Iranian Textbooks: Content and Context. Research Report*.

Tania, L. (2008). *Smart Living: Lifestyle Media and Popular Expertise*. Peter Lang Publishing.